

NARRATIVES ON SEXUAL VIOLENCE IN FEMINIST RESEARCH

MONIKA EDGREN

Keywords

Narratives, sexual violence, rape, war, masculinity, victim, perpetrator

Summary

This article deals with feminist research on narratives of sexual violence. The selection of research for the discussion rests on two themes. One is about the problematic distinction between victim and perpetrator and the other about discourses based on the distinction between us and them. On an individual level there is always a victim but on a structural level the victim and perpetrator need to be contextualised and disconnected from normative understandings in order to grasp the full complexity of power and resistance.

The article demonstrates, by examples from different genres, that our understanding of sexual violence is dependent on historical discourses. Narratives of sexual violence can, since they are dependent on historical discourses, stage the social contradictions which they in fact themselves are part of. Rape discourses might therefore be overdetermined by racism and nationalism. Narratives of experiences of sexual violence consequently rely on available discourses. A historical perspective reveals what was possible to articulate in a certain time and a certain place, how experiences differ and how subjectivity changes.

Berättelser om sexuellt våld tenderar återupprepa just de historiska hierarkier som driver fram våldet ifråga. Monika Edgren granskar den feministiska forskningen kring dessa berättelser, såsom de återges i vittnesmål, skönlitteratur och medierapportering. Fram träder möjligheten till en mer komplex förståelse, bortom reduktiva klyvningar av typen offer/förövare och vi/de.

BERÄTTELSE OM SEXUELLT VÅLD I FEMINISTISK FORSKNING

MONIKA EDGREN

Sexuellt våld har sina berättelser och eftersom dessa berättelser är beroende av historiskt skapade diskurser har de en benägenhet att iscensätta de sociala motsättningar som våldet självt är en del av. En forskare som särskilt ägnat sig åt detta fenomen är Sabine Sielke, professor i amerikansk litteratur och kultur, som studerat våldräkt retorik i amerikansk litteratur 1790-1990. Sielke framhåller att berättelser dramatiserar historiska konflikter. I en amerikansk kontext är berättelserna om våldtäkt särskilt genomsyrate av rasdiskurser, menar hon och framhåller att det krävs tillgång till kritiska diskurser för motståndsberrättelser. I Ett exempel på en motståndsberrättelse med vissa kritiska element som jag vill lyfta fram är Jan Ruff-O'Hernes berättelse om sina upplevelser då den japanska armén invaderade Indonesien 1942 och hundratusentals unga kvinnor även från andra av Japan ockuperade stater fördes till fångläger för att bli sexslavar åt den japanska arméns soldater. Ruff-O'Herne själv tillbringade tre och ett halvt år i sådant slaveri. Men det dröjde femtio år innan hon berättade om dessa händelser. Hon nämner särskilt skammen som ett hinder för berättande. Ruff-O'Herne skriver följande om sina upplevelser, som hon aldrig kommer att glömma även om hon förlåtit.

[They had]taken everything away from me: my youth, my self-esteem, my dignity, my freedom, my possessions, my family. But there was one thing that they could never take away from me. It was my Faith and my love for God. /.../ When the war was over, the atrocities done to me would haunt me for the rest of my life. I could not talk about it to anyone, the shame was to great. /.../ After seeing the Korean "Comfort Women" on TV I decided to back them up in their plight for an apology and for justice and compensation. In December 1992, I broke my 50 years of silence at the International public hearing on Japanese war crimes held in Tokyo and revealed one of the worst human rights abuses to come out of World War II.²

Ruff-O'Herne vill synliggöra upplevelserna för att bidra till att det aldrig händer igen. Hon framhåller hur krig och kön är förbundna bland annat genom att soldater belönas med sex. "Rape is used as a reward for the soldiers. In some countries like Bosnia, Rwanda and Kosovo, rape is also used as a weapon and a means to genocide", menar hon och skriver även om hur hon ständigt gjorde motstånd för att skydda sin värdighet. Skammens tystnad tog hon sig så småningom förbi med hjälp av feministiska diskurser om sexuellt våld, vilket gjorde att hon kunde våga vara ett offer i meningen att vara passiv.³ Ruff-O'Hernes berättelse tangerar, genom att hon pekar ut militärens belöningsssystem som en viktig del av krigsföring, även den intrikata frågan om förövarna också kan vara offer. Men hon berör den inte explicit. Genom att lösa upp denna dikotomi avslöjas hur skamdiskursen opererar för att tysta våldtäktsoffer. Detta har självklart varit betydelsefullt för alla de kvinnor som likt Ruff-O'Herne har kunnat omtolka sina upplevelser. Men det som lika mycket möjliggjort berättande är framväxten av mänskliga rättigheter och den diskurs som rättighetsarbetet har producerat. Den har emellertid också varit begränsande och tvingat in berättandet i vissa mönster, menar genusforskarna Kay Schaffer och Sidone Smith.⁴

Artikels uppläggning

I den här artikeln presenteras och diskuteras feministisk berättelseanalytisk forskning om sexuellt våld och hur detta fält har bidragit till att "tänka om" hur patriarkala diskurser och patriarkalt sexuellt våld kan utmanas. Begreppet patriarkalt förväxlas ofta med manligt vilket är både fel och missvisande. Även kvinnor kan vara del av patriarkala diskurser och utföra patriarkala handlingar vilket jag återkommer till. Patriarkala diskurser bygger på att könsidentiteter är uppdelade i manligt och kvinnligt, att de är historiskt oföränderliga och stereotypa. Som Teresa de Lauretis argumenterade för ett par decennier sedan handlar

utmaningen mot patriarkala diskurser om att punktera föreställningen att kön uppstår ur en fundamental skillnad mellan män och kvinnor. Det finns, menar hon, skillnader mellan män och mellan kvinnor såväl som inom varje subjekt.⁵

Forskningsdiskussionen syftar inte på något sätt till att vara uttömmande. Istället vill jag presentera några olika berättelsegenrer. Jag har koncentrerat diskussionen huvudsakligen till den anglosaxiska litteraturen under 2000-talet. Urvalet har bestämts av två teman jag sett som viktiga ur feministiskt perspektiv och som kan bidra till en fördjupad diskussion i en svensk kontext. De centrala teman som diskuteras är Vi och De-diskurser, samt komplexiteten i och motsättningen mellan offer och förövare. I Ruff-O'Hernes berättelse ovan är båda dessa teman närvarande. Vi och De-diskurser vägledde den nationella motsättning som var förutsättningen för att i krigssituationen ta kvinnorna som sexslavar. Berättelsen är delvis strukturerad utifrån denna motsättning men den dominerar inte.

Offer-förövare är en motsättning som måste diskuteras på både individnivå och strukturell nivå. I svensk feministisk forskning har offerpositionen diskuterats utifrån frågan om att offerskapandet fråntar offret handlingsansvar.⁶ I denna artikel vidgas diskussionen kring offerskapet. I en konkret våldshandling finns det alltid ett offer och alltid en förövare. Alla de kvinnor som tvingades till sexslaveri var offer

och soldaterna som våldtog dem var förövare. På strukturell nivå kan motsättningen mellan offer och förövare emellertid vara mycket komplex och därtill problematisk att upprätthålla

Rätten till offerstatus är beroende av att rättsdiskurserna erkänner offrets rätt till upprättelse.

av flera skäl. Rätten till offerstatus är beroende av att rättsdiskurserna erkänner offrets rätt till upprättelse. Det finns till exempel krav att det klart och tydligt skall visas att medgivande till sex inte förekommit. Passivitet och tystnad kan därför misstolkas som medgivande. Men i själva verket kan tystnad, som vi skall se, mycket väl vara en form av handlande.⁷

Ett annat problem med motsättningen mellan offer och förövare på strukturell nivå är att människor intar positioner som gör dem till både offer och förövare. Det kan man säga var fallet med den japanska arméns soldater. De var förvisso de förslavade kvinnornas plågoandar men de var också offer för krigets och militärens strukturella ordningar där lojalitet köptes med erbjudande om kvinnors kroppar. Även om soldaterna, till synes frivilligt, skändade kvinnorna var de också offer genom att deras mänsklighet deformerades. Offer-förövarebinären måste därför frigöras från ett bestämt innehåll för att man

skall kunna förstå dubbelheten i de strukturella positionerna. Innebörderna måste förstås som kontextuellt och historiskt bestämda.

Jag inleder med en kort diskussion om berättandets problematik som följs av forskningsdiskussionen tematiserad utifrån berättandegenrer.

Sexuellt våld, berättande och berättelser

Berättelser om händelser är kommunikativa praktiker som är beroende av historia, diskurser och normer. De sätter gränser för hur man kan tala.⁸ Den typ av berättelseanalys som är aktuell här utgår från antaganden om att all kunskap är historisk och kontextuell, att kunskap hör ihop med sociala processer och handling.⁹ Det utmärkande draget för en berättelse inom västerländsk kultur är att händelser ordnas kronologiskt. Det finns också antaganden om kausalitet, det vill säga att berättandet bygger på orsak och verkan i temporal följd. Denna berättandeform har emellertid inte universell giltighet. Man måste därför vara uppmärksam på att berättande kan vara både cirkulärt och motsägelsefullt och när det gäller sexuellt våld utmärka sig av att sakna en för alla läsare och lyssnare begriplig åtskillnad mellan offer och förövare. Med begriplig menas att offret skall uppvisa alla de igenkänningstecken på offerskap som den historiska kontexten och rättsdiskurserna lärt oss. Berättande om en händelse kan även sakna kausalitet.¹⁰ Det kan till och med sakna ett jag som ansvarar för den berättade händelsen, vilket kan vara uttryck för motstånd. Likaså kan tystnad

vara tecken på motstånd i de fall då våldet representeras på sätt som strider mot offrets upplevelser.¹¹ Berättande om sexuellt våld är

Platser kan ges mening som trygga, hotfulla, farliga, maskulina/feminina.

ständigt pågående processer där kroppsliga erfarenheter både är byggstenar och något formbart.¹² Erfarenheter struktureras av berättelser som har en bas i föreställningar om kroppar och begär.¹³ Som Karen Davies framhållit kan "kroppsberättelserna" också bidra till förändring och nya dialoger eftersom berättelser är både sätt berätta och att veta, menar hon.¹⁴

Berättelser om händelser är inpassade i olika diskurser som bestämmer berättandets villkor men som också kan överskridas. Inom en social domän kämpar flera diskurser om att etablera en hegemonisk syn på kroppen och våldet. *Juridiska diskurser* är centrala när det gäller möjligheter att berätta om sexuellt våld såväl i civil kontext som i krigskontext.¹⁵ Inte minst är offerförövare-motsättningens fasta innehåll del av juridiska diskurser. Juridiken måste ha urskiljbara och koherenta ansvarssubjekt och rättsskyddssubjekt.¹⁶

Etnifierande diskurser om våldtäkt är ett välkänt fenomen och förekom bland annat i samband med massvåldtäkter mot muslimska och kroatiska kvinnor under Balkankrigen i början av 1990-talet, men är närvarande även i rapporter och i litterära berättelser om våldtäkt i Sverige. Dessa är samtidigt delar av *diskurser om*

plats/rum som även kan handla om vem som har rätt att vistas på en plats.¹⁷ Hemmet är en plats som representeras som trygg och säker vilket gör en berättelse om sexuellt våld i sådan miljö särskilt problematisk. Platser kan ges mening som trygga, hotfulla, farliga, maskulina/feminina.¹⁸ Och dessa berättelser tjänar ett syfte. Tillgång till *feministiska diskurser* kan innebära att de ovan nämnda diskurserna destabiliseras och utmanas men de kan också innebära att vissa bekräftas på andras bekostnad. Intersektionella feministiska analyser möjliggör hänsynstagande till ett brett spektrum av maktordningar och dessas samverkan.¹⁹

Muntliga berättelser. Offer och förövare – en problematisk binär

Utifrån ett längre tidsperspektiv har historiker ifrågasatt den bland kriminologer vedertagna uppfattningen att brottsoffret skapades först kring 1970 då begreppet myntades och statliga organisationer byggdes upp för att hjälpa offren. Eva Österberg vill utifrån svenska förhållanden istället lyfta frågan om historisk kontinuitet med ”grund i etiska positioner och moraliska koder som legat djupt i den judisk-kristna traditionen”. Denna skulle, enligt Österberg, innebära att ”människor alltid reagerat likartat inför det lidande barnet, den blödande kvinnan”. Hon menar med stöd i forskning om våldtäkt, incest och barnamord i Sverige från reformation till modern tid att grovt våld aldrig har accepterats, att klart ”oskyldiga” har identifierats, och att man åtminstone i den meningen kan tala om brottsoffer långt tillbaka i tiden. Men i övrigt har sammanblandningen offer och gärningsperson när det gäller sådant som senare rubricerats som sexuellt våld omöjliggjort offerskap. Både vid våldtäkt och incest var gärningsmannskapet dubbelt. Vid en incestuös handling mellan en vuxen och ett barn skuldbelades även barnet och detta var gällande ända fram till 1937.

Med brottsofferkategorins etablering har följt en viktimisering, det vill säga professionella anspråk på kunskaper om vad det innebär att vara offer för brott. Viktimisering är inte odelat till offrets fördel eftersom offerpositionen implicerar passivitet. Österberg menar emellertid att den kritik som riktats mot viktimiseringen kan innebära en återgång till medeltida förhandlingsrättvisa där parterna själva skall komma överens.²⁰ Från andra utgångspunkter har detta problemkomplex diskuterats av Carine Mardorossian, professor i engelsk litteratur och kritiker, som arbetar med postkoloniala feministiska perspektiv. Mardorossian, som också arbetat på kvinnojourer, har i den inflytelserika artikeln *Toward a New Feminist Theory of Rape*, publicerad i *Signs* 2002, fört fram sina synpunkter kring varför viktimisering är viktigt. Hon vänder sig framförallt mot postmoderna feminister som inom fältet sexuellt våld vänt ett tidigare kritiskt fokus från manligt våld och patriarkala strukturer till subjektivitet, språk och en upptagenhet med offrens inre. Kort sagt rör en del av hennes kritik att

dagens feminism är mer intresserad av det diskursiva skapandet av offret än av kroppar och mänskligt lidande. Hon är också kritisk till att andra vågens feministiska arbete som inkluderade ett lyssnande på offrens erfarenheter och erkännande av deras agentskap genom medvetandehöjning har ersatts av professionella vetare som talar för dem. Därigenom har agentskapet frikopplats från offret och hon menar vidare att:

[T]he meaning of the term victimization has simultaneously changed from an external reality imposed on someone to a psychologized inner state that itself triggers crises. The dominant perception is that survivors need to be helped, taken care of, counseled, talked about, spoken for, studied, rather than assured the decision-making power and opportunities for self-making that characterized the beginnings of the second wave.²¹

Citatet talar om att en förändring av begreppet viktimisering ägt rum som innebär att offren passiviserats till fördel för en professionalisering av "stats-finansierade liberala verksamheter som förespråkar självhjälp och personligt läkande".²² Men, Marodrossian förordar inte en lösning som innebär en återgång till det radikal-feministiska erfarenhetsparadigmet och dess anspråk på "sanningssägande," genom medvetandehöjning, en metod som handlade om att de förtryckta hade en genväg till sanningen.²³ Denna metod för handling var något verkligt nytt som

förändrade den kulturella förståelsen av sexuellt våld. Den uppstod med den feministiska rörelsen som förde ut våldet i dagsljuset. Särskilt viktigt var Susanne Brownmillers bok *Against Our Will* från 1975. Brownmiller vände sig bland annat mot den förhärskande berättelsen att våldet begås av främlingar.²⁴ Elisabeth Stanko påpekade tjugo år senare i en artikel om våld och rädsla paradoxen i att det sexuella våldets berättelser är så starkt knutna till våld på offentlig plats och till synen på förövaren som en främling på platsen trots att dessa berättelser rimmar illa med forskningen om kvinnors erfarenheter av våld i hemmet.²⁵

Mardorossian vill visa att motsättningen mellan offer och förövare, som etablerades med radikalfeminismen, är problematisk men finner trots detta att lyssnandet på offret måste tas tillbaka. Hon menar emellertid att medvetandehöjning inte förutsätter "ett enhetligt själv och en fördiskursiv föreställning om självet", och tillägger att en sådan förståelse är beroende av västerlandets ihopkoppling mellan sexuellt våld och en inre kärna, ett själv, som destrueras och skövlas genom våldet. Offrens erfarenheter är, menar Mardorossian, alltså inte sanningar som skall avslöja de patriarkala dimridåerna och upprätta offrens ära och värdighet, men de ger kunskap om det sexuella våldets historiska villkor och hur erfarenheter tar form genom berättelser. Att lyssna på offren ger tillgång till deras berättelsers historiska och diskursiva situering. Hon pläderar för att det inte finns någon motsättning mellan passivitet och agentskap:

We need to resist the facile opposition between passivity and agency that has motivated popular and academic discussions of violence against women. /.../ victim's passivity is /.../ often a symptom of the very agency and rational decision-making power it is opposed to in dominant discourses”²⁶.

Den position som Mardorossian talar för innebär således att man måste visa hur komplex offerpositionen kan vara. Offrets perspektiv är problematiskt på det sättet att människors erfarenheter oftast knyts till ett sammanhållet och essentiellt och således ohistoriskt subjekt. Tolkningen av motstånd kan därför reproducera den patriarkala diskursen och dess feminisering av sexuella brott.²⁷ Att representera sexuellt våld är därför problematiskt. Att förtiga våldet och detaljerna kring det spelar patriarkala samhällsstrukturer i händerna och att tala om våldet, skriva, visualisera och synliggöra, innebär en risk att våldet feminiserar kvinnor, samt att våldet erotiseras för den manliga blicken.²⁸ Den manliga blicken är ett begrepp för den strukturella patriarkala maskulinitetens blick som objektifierar kroppar. Den upprätthålls av män såväl som av kvinnor.²⁹ En annan svårighet ligger i att sexuellt våld också är relaterat till maktordningar som ras, nation, klass, ålder och sexualitet vilket ställer krav på komplexitet i den feministiska analysen och berättelseformen.³⁰

Mardorossians krav på att lyssna på offren utan att essentialisera dem är intressant, men jag menar att delar av hennes kritik är missvisande. Det gäller dels hennes syn på den postmoderna feminismen som opolitisk. Men det gäller också hennes kritik av bland andra Joan Scott och synen på erfarenhet.³¹ Angående den poststrukturellt inspirerade feminismen som opolitisk vill jag hänvisa till Sharon Marcus som i en historisk kontext som rör slaveriet avvisar kritiken att ett poststrukturellt perspektiv skulle vara oförenligt med feministisk kunskap om våldtäkter. Sexuellt våld gör något med strukturella positioner. ”[V]åldtäkt är ett kulturellt sätt att feminisera kvinnor”(min övers), menar Marcus och fortsätter: ”[R]ape is not only scripted – it scripts”.³² När det gäller frågan hur våldtäktsoffret skapas skriver Marcus följande:

Rape does not happen to preconstituted victims; it momentarily makes victims. The rapist does not simply have the power to rape; the social script and the extent to which that script succeeds in soliciting its target's participation help to create the rapist's power. The rape script preexists instances of rape but neither the script nor the rape are results from or creates immutable identities of rapist and raped. /.../ few women can resist utterly all the current modes of feminization – but its legitimacy is never complete, never assured. Each act can perform the rape script's legitimacy or explode it.³³

Angående synen på erfarenhet menar jag att Joan Scotts krav på en radikal historisk skrivning, där hon talar om att erfarenheter struktureras diskursivt och historiskt, inte talar emot Mardorossians position.³⁴ Den centrala fråga som måste ställas utifrån såväl Sharon Marcus som Carine Mardorossian är dels vad våldtäktsberättelser gör med förståelser av våld i en samhällskontext, dels vad den historiska situationen och de diskursiva ramarna innebär för möjligheten att berätta om upplevelser, och slutligen vad det innebär för forskarens representationer.³⁵

Feministiska tolkningsperspektiv som konstruktiv kraft

Amy Chasteen berör delvis dessa frågor om den historiska situationen i sin forskning. Hennes utgångspunkt är att kulturella förståelser av sexuellt våld konstrueras i berättelser och kan utmanas genom tillgång till feministiska tolkningsperspektiv. I såväl akademisk som juridisk framställning av sexuellt våld kom, som nämnts, under 1970-talet viktimisering att bli det centrala med komponenter som "trauma" och "syndrom". Vissa aktörer menade enligt Chasteen att överlevare är en bättre och kraftfullare representation.³⁶ Men hon hävdar att vi vet väldigt lite om hur kvinnor tolkar och förstår erfarenheter av våldtäkt.³⁷ I en amerikansk kontext diskuterar hon utifrån ett urval på nittio kvinnor i varierande åldrar och med varierande etnisk/ras och social position variationen i hur kvinnor förstår och tolkar våldtäkt. Allra störst var skillnaden mellan svarta och vita kvinnors förståelser, men även ålder var betydelsefullt för hur de tolkade våldet. Kvinnor som vuxit upp

under de senaste trettio åren var i högre grad influerade av feministiska tolkningsperspektiv och såg sig själva som brottsoffer. De var också benägna att tala om "personal destruction". Chasteen menar att dessa kvinnor växte upp när "rape trauma syndromet" var förhärskande i medienarrativen. Äldre kvinnor tolkade våldet mer i termer av sociala konsekvenser än personliga trauman. De använde begrepp som "theft" och "robbery" och tolkade detta som något de hade överlevt. Gemensamt för alla var att de trodde att sexuellt våld begås av en känd person i offrets närhet.³⁸

Chasteens studie visar berättelsernas beroende av historisk kontext, diskurser och normering och hon menar, liksom Mardorossian, att man måste hitta sätt att navigera mellan förtigandet och synliggörandet genom att motstånd blir del av berättelserna. Motstånd kan utkämpas på många sätt och dess former är beroende av historisk och kulturell situation, inklusive tillgång till feministiska tolkningar.³⁹

Offer och förövare – att skilja mellan individnivå och strukturell nivå

Att ifrågasätta åtskillnaden offer-förövare innebär förvisso en risk, därigenom att trovärdigheten i den våldsutsattas berättelse är beroende av densammans maktlöshet just som offer.⁴⁰ Men offer/förövare-dikotomin med dess fasta innebörder är också ett hinder för att förstå att exempelvis tystnad och passivitet inte innebär medgivande till sexualitet vilket är det tvångsmässiga val som lag och rättsapparat bygger på, där offret respektive förövaren måste vara klart åtskilda positioner.⁴¹ Det är viktigt

att vara tydlig med att det alltid finns offer och förövare på individuell handlingsnivå men att detta kan vara en problematisk åtskillnad på en strukturell nivå.

På en strukturell nivå kan man se hur krig och militära strategier parade med könsdiskurser deformerar mänsklighet (och maskulinitet). Förövarna kan på denna nivå även vara offer, vilket man kan utläsa mellan raderna även i Ruff-O'Hernes berättelse om militärens belöningsystem.⁴² Brutalisering av soldater kan också ske genom att våldtäkter används för att socialisera nya rekryter och för att separera dem från civilbefolkningen. Det sker en brutalisering i syfte att förbereda män för krig.⁴³ Och som Hayli Millar, som arbetat med analyser av den Sydafrikanska sanningskommissionens (TRC) rapporter, diskuterat är det på en strukturell nivå lika problematiskt att utgå från att kvinnor generellt var offer. Även kvinnor var förövare och deltog i de väpnade styrkorna, menar hon. Kommissionen arbetade i sex och ett halvt år, mellan 1995 och 2002 och publicerade sammanlagt sju volymer vilka har varit föremål för omfattande vetenskapligt intresse, men enligt Hayli Millar har intresset för kvinnors erfarenheter varit ganska svagt. Millar menar att litteraturen har frilagt två övergripande problem när det gäller sanningskommissioner och kvinnor. Det ena är att våldet mot kvinnor är underrapporterat och det andra att kvinnors vittnesrapportering har tenderat att negligera personliga upplevelser och istället relaterat offerskapet till deras manliga familjemedlemmar.⁴⁴

Vittnesberättelser i krigskontexter

Berättelser om sexuellt våld oavsett var det utövas, i krig som i fred, är intressanta utifrån hur de knyter samman sexuellt våld och subjektivitet med social och historisk kontext. Men även då den sociala kontexten förefaller identisk kan berättelser om upplevelser positionera offersubjekten helt olika. Detta visar till exempel Inger Skjelsbeaks studie av våldtäktsoffer i kriget i Bosnien 1992-1995. Skjelsbeak, som har analyserat berättelser från utsatta kvinnor, visar att de som i sina berättelser förlägger händelsen utanför sin egen kropp och till etniska och politiska konflikter positionerar sig som överlevare. Dessa kvinnor har också mött förståelse och solidaritet från sin familj och från omgivningen. De som däremot inte har kunnat förflytta våldet från sin kropp och som inte heller har kunnat berätta ens för sina föräldrar om kränkningarna mot kroppen, särskilt unga flickor som uppger att de förlorat sin mödom, har positionerat sig som offer och haft svårare att upprätthålla sin psykiska hälsa efter kriget. Berättelsernas struktur och innehåll visar att man inte kan utgå från att berättelser om erfarenheter är desamma i en given social kontext.⁴⁵ De kulturella kontexter som grupper av människor är inbäddade i har betydelse, liksom tillgång till

språk för att göra händelsen begriplig för sig själv och andra.

Att inte berätta kan ha många förklaringar. Det kan, som i Skjelbeaks studie, vara uttryck för traumatisering och skam,

Utmaningar mot Holocaustberättelsen är emellertid ett minfält i historieskrivningen.

det kan vara tecken på frånvaro av språk och det kan vara en motståndsstrategi, vilket diskuteras nedan. Men det kan också vara uttryck för hur hegemoniska berättelser tystar störande händelser och deras representationer. Berättelser om erfarenheter av sexuellt våld i koncentrationslägren och i judiska ghetton under andra världskriget låter oss förstå hur sexuellt våld tystas av hegemoniska berättelser. Vittnesberättelser från Auschwitz och från ghetton i Lodz avslöjar komplexiteten i att berätta då det tillgängliga språket och de binära begreppen som förövare/offer riskerar att haverera berättelsen. Tystnader kan, enligt Xoe Waxman som arbetat med vittnesberättelser, tala dels om att det kanske inte fanns ord för det hemska som drabbade kvinnor, dels att man vill skydda kvinnornas minne. Tystnader måste dock sättas in i större sammanhang, menar Waxman och påpekar att berättelsen Holocaust inte tillåtit någon splittring av upplevelser och skuld. En splittring skulle underminera brottets historiskt ojämförbara karaktär. Waxman menar att det till exempel varit omöjligt att tala om brott som begicks av judiska män i ghettona mot judiska

kvinnor. Sådana övergrepp innebär en sammanblandning av offer och förövare som hotar den stora berättelsen Holocaust. Motsatsparet medgivande och motstånd, som är lagens och den allmänna förståelseformen av våldtäkt, kollapsar i de erfarenheter där kvinnors egna och anhörigas liv hängde på att de utan protester gav efter för övergreppen. För Waxman är det viktigt att i detalj återge de fåtaliga vittnesberättelser som är tillgängliga för kunskap för att därmed återta makten över berättandet.⁴⁶

Utmaningar mot Holocaustberättelsen är emellertid ett minfält i historieskrivningen. Kritiken av offer-förövare-binären och dess fixerade innebörder, som Waxmans forskning är exempel på, har kritiserats av bland andra Anita Grossman som presenterar sig själv som "child of German-Jewish refugees working as a feminist historian of modern Germany". Grossman ställer sig kritisk till bland annat dokumentären *BeFreier und Befreite*, producerad av den feministiska filmaren Helke Sander. Sander berättar om massvåldtäkter på tyska kvinnor utförda särskilt av röda arméns soldater och porträtterar tyska kvinnor som offer. Grossman menar att man inte kan förneka våldtäktsbrott av befrielsearméernas soldater mot tyska kvinnor men att detta samtal måste föras nyanserat. Risken är påtaglig att den likt Sanders film relativiserar nazisternas våld och fråntar tyska kvinnor ansvar för nazipolitiken genom att de framställs som enbart offer, menar hon.⁴⁷ Grossmans kritik, som i och för sig är begriplig, visar hur svårt det är att få gehör för komplexa berättelser som inte gör absolut bodelning

mellan offer och förövare. Detta visar att man måste hålla isär den individuella och den strukturella nivån för att kunna se komplexiteten.

Om sexuellt våld i fiktion och biografi och om tystnaden som strategi

Nordamerikas slavhistoria har starkt påverkat talet om sexuellt våld i litteraturen. Ras, kön och sexualitetskonstruktioner har underbyggt berättelserna om sexuellt våld sedan slutet av 1800-talet och gör så fortfarande, menar Sabine Sielke. Hon spårar utvecklingen i romaner som representerar den svarta mannen som förövare och den vita kvinnan som offer. Dessa berättelser fungerar också för att markera nationella identiteter.⁴⁸ Kvinnors odelade offerroll menar hon för övrigt också har reproducerats av feministiska forskare. Litteraturen under andra hälften av 1800-talet och fram till de första åren av sekelskiftet 1900 har alltså stigmatiserat den svarta manliga kroppen. De våldtäktsberättelser Sielke frilägger i Nordamerikansk litteratur kom också att bli grundläggande för de tidiga sexologerna, som Ellis Havelock. De såg den manliga sexualiteten som ett inre begär, en instinkt, en drivkraft att erövra och som triggas av yttre händelser. Sielke menar att feminister i sin tur har inverterat denna föreställning och tolkat våldet som manlig perversion vilket i hög utsträckning gör våldtäktsmannen till en pervers figur istället för att se våldets uttryck som en historisk konstruktion.⁴⁹

Den realistiska romanen fick vid 1900-talets början, enligt Sielke, konkurrens av modernistiska perspektiv som estetiserade våldet och negligerade den kulturella

kontexten. Våldet som händelse fick, menar Sielke vars genreperspektiv inte är allmängiltigt, lämna plats för en estetiserande representation som osynliggör gränser mellan ondska och oskyldighet och blandar samman våldtäkt och incest, samtidigt som våldtäkt av vit man mot vit kvinna tystas ner. Det modernistiska våldtäktsnarrativet är en vändning som uppbackad av psykiatrins framväxt stimulerar fantasin och som vänder intresset inåt mot mentala tillstånd, särskilt rädsla. Läsaren blir en voyeur genom att berättelsen döljer lika mycket som den avslöjar.⁵⁰ Den postmoderna litteraturen 1970-1990 återknyter till den realistiska romanens intresse för kulturella kontexter och återpolitiserar det sexuella våldet men genom att nu vilja avslöja mening istället för fakta överskrider den gränser och ifrågasätter autenticitet. Romanen utforskar mening kring såväl maskulint samkönat våld som sexfantasier och offerroller.⁵¹

Tystnaders mening utforskas av flera forskare som visar hur de kan begripliggöras genom att problematiseras i litterära berättelser om våldtäkter, inte minst från apartheideran i Sydafrika och från Sydasiens.⁵² Tystnad tolkas bland annat som protester mot att våldets berättelser används av män i politiska syften. Det finns litterära berättelser från Sydafrika som är protester mot den skrivning som sannings- och försoningskommissionen TRC påbjöd. TRC uppmanade människor att berätta om erfarenheter under apartheidens i syfte att hela landet. Men även då offer och förövarerretoriken var självskriven, var det landet som var det huvudsakliga offret, inte de individer (kvinnor) som utsattes för våld.

Sorcha Gunne har analyserat Achmat Dangors våldtäktsberättelse *Bitter Fruit* från 1998 och Kagiso Molopes *Dancing in the Dust* från 2002. Berättelserna om Sydafrika som båda centreras kring en familj utsatt för sexuellt våld illustrerar hur den förenklade motsättningen mellan offer och förövare hindrar en komplex analys av sammanblandningen mellan politiskt och sexuellt våld, mellan det politiska och det personliga. Landets helande var en affär mellan män i första hand och med ett språk som osynliggjorde kvinnors lidande. De litterära berättelserna visar hur motstånd på de individuella offrens villkor är möjligt genom att de motiverar och förklarar tystnadens strategier. De möjliggör också kunskap om komplexa förhållanden och handlande och visar därmed hur TRC förenklade offer-förövare-binären genom att tillåta endast ett offer.⁵³

Romanens och självbiografins representationer av alternativa berättelser och motståndsberättelser som vägrar bekräfta normativa genusrelationer kan även inkludera former av sexuellt våld som inte är allmänt erkända som sådant. Den egyptiska författaren och feministen Nawal El Saadawi har i en semi-självbiografisk roman *Woman at Point Zero*, publicerad under 1970-talet, utmanat gränserna för vad som går att tala om i en specifik historisk och kulturell kontext. Romanens handling utspelar sig i det samtida Egypten där den dock förbjöds och renderade författaren straffet att förlora sin tjänst vid hälsoministeriet. El Saadawi diskuterar utifrån den prostituerade kvinnan Firdaus livsberättelse. Firdau berättar om sitt liv för

en kvinnlig psykiatriker under tiden som hon väntar på dödsstraff för brottet att ha mördat sin hallick. Berättelsen är uppbyggd kring hur kulturella och rättsliga begrepp och praktiker återskapar patriarkala struk-

Som litterär berättelse hör *Onåd* till dem som visar hur komplex offer-förövarebinären är.

turer, men den pekar också ut de mödrar som går patriarkatets ärenden genom att tvinga döttrar till clitorisomskärelse i det sexuella våldets tjänst.⁵⁴ Berättelsen problematiserar motsättningen mellan offer och förövare på en strukturell nivå.

Sexuellt våld mot kvinnor problematiseras också i JM Coetzees roman *Onåd* som handlar om tiden efter apartheid-eran. Offret, den vita, lesbiska farmägaren Lucy utstår en heterosexuell våldtäkt utförd av släktingar till hennes forna allt-i-allo, Petrus, som nu ser möjlighet att ta revansch för de vitas styre. Lucys kropp blir slagfältet för denna kamp. Cristine Sarrimo visar hur Lucy måste "betala det förtryck apartheid utsatt den svarta befolkningen för" och tillägger att det inte finns något språk för att berätta om dessa oförrätter. Det kan i det här sammanhanget inte finnas flera offer och flera förövare.⁵⁵ Som litterär berättelse hör *Onåd* till dem som visar hur komplex offer-förövarebinären är.

Mardorossian ger många exempel på självbiografier och romaner från postsلاverikontexter som liksom i de litterära berättelserna ovan illustrerar komplexiteten i offer-förövarebinären. Här handlar

problemet om att det individuella offret inte svarar upp mot de förväntningar som finns för att bli erkänt som offer, vilket visar att det krävs en komplex analys för att offret skall bli begripligt som offer. Ett exempel är *The autobiography of my mother* av Jamaica Kincaid (1997). Medgivande och passivitet, val och förtryck, är gränsdragningar som den västerländske läsaren, van vid att tänka att den som handlar inte också kan vara offer, har svårt att hantera, menar Mardorossian. Kincaid berättar om Xuela som redan som 13-årig hade sin första sexuella erfarenhet präglad av trauma och våld då hon av en vän till familjen blev tvingad att underkasta sig våld och kränkning och blev berövad sin barndom. Familjens vän överlämnade Xuela till sin make för att tillhandahålla sexuella tjänster och att föda honom söner. Xuela är i berättelsen ”split in two – part flesh, part shadow” vilket gör det möjligt för henne att skilja sig själv från smärtan. Detta är hennes motstånd. Hon tar avstånd från sin kropp.⁵⁶

Men det finns även andra dimensioner av motstånd som visas i fiktion. Exempel är Edwidge Danticats och Loida Maritza Perez romaner. De är tredje generationens karibiska kvinnliga författare som i romanerna *Breath, Eyes, Memory* (1994) *Geographies of home* (2000) radikalt upphäver gränsen mellan offer och förövare genom att berätta om hur kvinnor begår sexuellt våld mot döttrar och systrar. De vill ”förmå läsaren att uppmärksamma slaveriets våldsamma arv”,⁵⁷ Det är mycket smärta i dessa berättelser som tvingar läsaren att bli medveten om arvet efter slaveriet men som

också utmanar särskilt den västerländske läsarens rättspatos och vilja till begripliga tolkningar av urskiljbara offer och förövare. Återigen måste vi skilja mellan den individuella handlingens nivå och den strukturella nivån för att förstå hur offer också kan vara förövare.

Vi och De och könade representationer i krigsrapportering

Det andra stora temat i feministiska berättelseanalyser av sexuellt våld är Vi och De-diskurser, förhärskande särskilt i medienarrativer.

Våldtäktsmetaforen används frekvent i mediernas krigspropaganda kring nationella konflikter såväl i nutid som i ett längre historiskt perspektiv. I nationella diskurser förkroppsligar kvinnor nationens ära och den kvinnliga kroppen får därför i vissa krigskontexter representera den våldtagna nationen.⁵⁸ Mediernas krigsrapporteringar bidrar till att reproducera kvinnor som nationens mödrar genom att mata oss med representationer av kvinnor som offer. Julie Mertus vill emellertid framhålla att kvinnor också är överlevare och arbetar på många fronter; som fredsaktivister och inom mänskliga rättigheter”. Men detta rapporterar inte medierna om, menar hon.⁵⁹ En svaghet med Mertus i övrigt intressanta påpekande är att hon inte betraktar kvinnor som förövare.

Medierapportering om krigsvåld är vardagsmat i dag. Det gäller även det sexuella våldet. Inte minst sedan Maggie O’Kanes rapportering i Londons *Guardian Newspaper* 1992 om nitton våldtäktsläger i Bosnien fick det internationella samfundet att

agera.⁶⁰ Men tendenserna till demonisering med syftet att skapa ett Vi och De har varit starka. Gordon Stables menar till exempel att berättelser om våldtäkt på Balkan kulturaliserades genom att förövarna tillskrevs förmoderna identiteter. Han tillägger att de amerikanska våldtäktsförövarna i Vietnamkriget däremot representerades som störda individer.⁶¹ Medierapportering om sexuellt våld under det sena 1900-talet är emellertid inte någon historisk nyhet även om senare tids krig i hög utsträckning är mediehändelser där mening konstrueras. Under det amerikanska inbördeskriget vid 1800-talets mitt publicerades berättelser om våldtäkter i nyhetsblad, almanackor och pamfletter med syftet att bidra till krigspropagandan. Men detta var berättelser om våld mot kvinnor av och för män. Kvinnors erfarenheter av sexuellt våld var otänkbara som offentliga nyheter. Det sexuella våldet representerades som en kränkning av män. Nedanstående citat tydliggör hur den revolutionära retoriken användes.

*/W/omens' experiences of their own bodies (were replaced) with men's experiences of witnessing the victimization of women /.../. Rape resonated as a means to disgrace and dismiss the British imperial system by transforming attacks on the American body politic.*⁶²

Studier av krigskontexter visar att publicerade berättelser om sexuellt våld hade viktiga effekter. Det skapade nationella och könade identiteter genom representation av kvinnor som oskyldiga och rena, och det skapade rädsla. Dessa båda syften kunde samtidigt komma i konflikt med varandra. Femtio år senare var krigsberättelser om erfarenheter av sexuellt våld möjliga att representera enligt Louise Ryan som studerat representationer av sexuella övergrepp inom det brittiska koloniala styret i Irland under kriget 1919-21. Ryan har analyserat kopplingarna mellan ikonografin och faktiska erfarenheter av sexuellt våld. Även om det fortfarande var mycket svårt för kvinnor att berätta om sexuella övergrepp finns det här vittnesmål från kvinnors erfarenheter, dock utan detaljer. Ryan ställer sig kritisk till påståenden om att våldtäkter inte utgjorde vapen i kriget eftersom våldet inte blev allmänt känt genom publiceringar. Hon framhåller att *the Irish Bulletin* refererade ”to widespread rape and the growing fear of rape”. Både erfarenheter av faktiskt våld och berättelser om våld hade effekten att passivisera kvinnor, hävdar Ryan.⁶³

Det är således ingen nyhet med medierapportering om sexuellt våld. Långt tillbaka i historien har det tjänat syftet att markera Vi och De, liksom att skapa könsåtskillnad. Den viktiga skillnaden över tid är att medan kvinnors egna erfarenheter av sexuellt våld inte kunde publiceras i äldre tid blev det, som framgått ovan av Ryans studie, möjligt kring 1920-talet men dock med utelämnande av

detaljer vilket fortfarande gällde fram till 1980-talet då sexuellt våld blev förstasidesnyheter med detaljerade skildringar.

Forskningen om sexuellt våld i krigsrapportering visar hur medianarrativen förändrats historiskt. Senare tids forskning har också pekat på betydelsen av att historisera och kontextualisera maskuliniteters koppling till krig och våld som bland annat Ruff-O'Hernes berättelse beskriver. Cynthia Cockburn och andra feministiska forskare som arbetat med frågor om krig och våld menar på liknande sätt att förövarens strukturella och patriarkala positioner måste synliggöras.⁶⁴ Men samtidigt måste analysen avslöja att den patriarkala strukturen skapar förövare som också är offer.

Berättelser om plats och sexuellt våld - Vi/De och könsåtskillnad

Dramatiseringarna av sexuellt våld är en viktig komponent i konflikter och krig, men som metaforiskt vapen är de emellertid inte begränsade till krig. Konflikter om tillhörigheter, makt över rummet och sexualitet, försiggår även i vardagen där det stärker vissa gruppers makt över andra, samtidigt som makten över det "privata" rummet förhindrar uttolkningar överhuvudtaget och döljer reellt våld. Det sexuella våldet och dess representation är förbundet med såväl syn på kön som syn på rummets diskursiva gränsdragningar.

Berättelser om sexuellt våld har att göra med frågor om makt och social ordning, inte minst upprätthållande av könsordning som bland andra Helen Moffett diskuterat. Hon har pekat på att våldtäkter på kvinnor i Sydafrika efter befrielsen syftat till att

stuka deras politiska rättigheter och hur våldtäktsberättelserna pekar ut svarta män som förövare. Apartheiden fortsätter således men med andra medel, menar hon.⁶⁵ Ett annat exempel på hur våldtäktsnarrativer skapar Vi/De är Sharon Marcus studier. Hon visar i sin ofta citerade artikel "Fighting bodies, fighting words: A theory and politics of rape prevention", hur våldtäktsberättelser demoniserar afro-amerikanska män i USA.⁶⁶

Feministiskt inspirerade geografer har länge diskuterat hur kvinnors rädsla begränsar deras rörelsefrihet.⁶⁷ Enligt Gill Valentine, är det sambanden mellan erfarenheter av plats och berättelserna som skapar rädsla. Mary Douglas menade att uppfattningar om farlighet varierar i och mellan samhällen och tjänar syftet att upprätthålla sociala relationer.⁶⁸ Även om Douglas tolkning kan förefalla funktionalistisk får man tänka sig att berättelserna inte tillkommer avsiktligt. De är snarare effekter av samhälleliga diskurser.

Medierapporteringar av våldtäkt ökade dramatiskt i Storbritannien efter 1970 och fick karaktären av någon slags mjukporr och blev under 1980-talet förstasidesnyheter. Erotiseringen inför den manliga blicken var en strategi i kampen om lösnummerförsäljning. Eileen Berrington och Helen Jones framhåller att denna förändring innebar normalisering av sexuella övergrepp. Rapporteringen var starkt influerad av patriarkala värderingar och uppfattningar om kvinnor med effekten att varna dem för vissa livsstilar och beteenden. Under 1990-talet blev rapporteringarna alltmer detaljerade och berättelserna blev så "rutiniserade"

att de upphörde att chockera. Författarna menar att risk och säkerhetsfrågorna kring sexuellt våld ligger nära moralpanik som uppstår när intressen och värderingar hotas och får effekten att destabilisera sociala relationer. Här spelar medierna en väsentlig roll genom att piska upp stämningar och demonisera grupper.⁶⁹

Medierapportering i såväl Danmark som Sverige visar samma mönster av att skapa Vi/De genom demonisering. Rikke Andreassen menar i en studie att våldtäktsberättelser skapar den danska nationen. Såväl kön, ras som sexualitet är centrala markörer i iscensättningen av danskhet. I ett nyhetsinslag på TV2 nyheter 2001 vittnar bland annat en expert på tonåringar att hon har mötte flera hundra flickor som har varit "sexuellt misbrukt af muslimske drenge". Andreassen framhåller att en sund relation mellan danska flickor och pojkar med muslimskt ursprung framställs som otänkbar, samtidigt som denna maskulinitet homogeniseras och rasifieras. Flickor omtalades som "vores egne piger" (Andreassen 2006:97-98). Ett annat TV-program, *Station 2*, samma år efterlyste för våldtäkten "udlaendinge", en "arabere" och en "sydlaendinge", begrepp som hon menar tjänar syftet att homogenisera vita danska män. Flickors "skuld" i övergreppet modifieras samtidigt i relation till förövarens status. I relation till synliga så kallade minoritetsmän minskar deras skuld och ökar om förövaren är en vit dansk man. Dess maktuttryck synliggörs med ett intersektionellt perspektiv.⁷⁰

Forskning om svenska dag- och kvällstidningars rapportering, samt TV-program

2000 och 2005 visar liksom i de danska tidningarna homogenisering och andrafiering av pojkar inom minoritetsgrupper till ett gemensamt kulturellt och patriarkalt arv centrerat kring Medelhavet och Mellanöstern. Härigenom skapas ett nationellt vi med helt andra förtecken; jämställda och moderna. Denna representation står oemotsagd. Medierapportering av svenska män som våldtäktsförövare framställs i enlighet med denna diskurs som avvikelser från en svensk maskulinitet. Deras beteenden individualiseras.⁷¹

Avslutning

Upplevelser och erfarenheter är beroende av hur det är möjligt att berätta, och berättandet har sin historia som framgått ovan. Offer-förövarebinären har under flera decennier haft ett givet innehåll för att tolka och förstå sexuellt våld men nyare feministisk och postkolonial läsning och analys av berättelser avslöjar att dessa begrepp måste lösgröas från fasta betydelse. På en individuell nivå finns det alltid offer och förövare, men på en strukturell nivå måste begreppen sättas in i historiska och diskursiva kontexter som visar komplexiteter kring makt och motstånd. Sexuellt våld har inte bara sin historia, det har även sin ideologi och sina nationellt dominanta berättelser som påverkar våra förståelser av det reella våldet. Nationella Vi och De-berättelser är på samma sätt en återupprepning av de historiska motsättningar som skapade våldet. Det gäller människors berättelser om upplevelser såväl som forskarens representationer. Med ett historiskt perspektiv avslöjas inte bara vad som var

möjligt att tala om vid en viss tid och en viss plats, hur upplevelser skiftar och hur subjektivitet förändras, utan också hur berättelser kan representeras utifrån forskaren historiska situation.

Noter

- 1 Sabine Sielke: *Reading Rape. The Rhetoric of Sexual Violence in American Literature and Culture 1790-1990*, Princeton University Press 2002, s. 3-5.
- 2 Jan Ruff-O'Herne: "Fifty Years of Silence: Cry of the Raped", *Listening to Silences: Women and War*, Helen Durham & Tracey Gurd (red.), International Humanitarian Law series, Martinus Nijhoff Publishers 2005, s. 3-8.
- 3 Ruff-O'Herne 2005, citat s. 3. Se Catharine A. MacKinnon: "Turning Rape into Pornography: Postmodern Genocide", *Ms.* July/Aug 1992, s. 24-30. MacKinnon som representerade organisationer för våldsutsatta kvinnor i Bosnien-Herzegovina och i Kroatien framhåller att pornografi användes för att skapa hat.
- 4 Kay Schaffer & Sidone Smith: *Human Rights and Narrated lives. The ethics of Recognition*, Palgrave Macmillan 2004, s. 1-33, 123-152
- 5 Teresa de Lauretis: "Feminist Studies/Critical Studies: Issues, Terms and Contexts", *Feminist Studies, Critical Studies*, Teresa de Lauretis (red.), Indiana University Press 1986, s. 1-19.
- 6 Se t.ex. Ingela Kolfjord: "Offerskapandets problematik", *Retfaerd 105, Nordisk juridisk tidskrift* 2004:2, s. 54-71 och Ninna Mörner: "Offer, objekt, förlorare, försörjare, aktör – en mångfasetterad bild av traffickerade kvinnor", *Tidskrift för genusvetenskap*, 2010:3, s. 109-134
- 7 Carine A. Mardorossian: "Toward a New Feminist Theory of Rape", *Signs* 2002:3, s. 721.
- 8 Se Norman Fairclough: *Media Discourse*, Edvard Arnold 1995; Sielke 2002; Lars-Christer och Margareta Hydén: *Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga medicinska perspektiv*, Liber 2002; Lisbeth Larsson, *Sanning och konsekvens. Marika Stiernstedt, Ludvig Nordström och de biografiska berättelserna*, Norstedt 2001; Anna Johansson: *Narrativ teori och metod*, Studentlitteratur 2005, s. 100.
- 9 Johansson 2005, s. 25.
- 10 Johansson 2005, s. 24.
- 11 Sorcha Gunne: "Questioning Truth and Reconciliation. Writing Rape in Achmat Dangor's *Bitter Fruit* and Kagiso Lesogo Molope's *Dancing in the Dust*", *Feminism, Literature and Rape Narrative*, Sorcha Gunne & Zoé Brigley Thompson (red.), Routledge 2010, s. 164-180.
- 12 Mardorossian 2002, s. 743-775.
- 13 D. Punday: *Narrative Bodies. Toward a Corporeal Narratology*, Palgrave 2003.
- 14 Karen Davies: "Narrativ, kroppsligt vetande och minne", *Att utmana vetandets gränser*, Åsa Lundqvist, Karen Davies, Diana Mulinari (red.), Liber 2005, s. 196.
- 15 Carole Smart: *Law, Crime, Sexuality. Essays in Feminism*, Sage 1995; Ulrika Andersson: *Hans ord (eller) hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, Bokbox förlag 2004; Monika Edgren: "Att återupprätta äran. Språk, subjekt och sexuellt våld i äldre tid", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2004:3, s. 74-90; Simon Ekström: *Trovärdighet och ovärdighet. Rättsapparaten hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott 1946-50*, Stockholm 2002; Kelly D. Askin:

- "The Jurisprudence of International War Crimes Tribunals: Securing Gender Justice for Some Survivors", *Listening to Silences: Women and War*, Helen Durham and Tracey Gurd (red.), Martinus Nijhoff Publishers 2005, s. 125-154.
- 16 Ulrika Andersson: *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, Bokbox förlag 2004, s. 33-38.
- 17 Lesley Moran & Beverley Skeggs: *Sexuality and the Politics of Violence and Safety*, Routledge 2004.
- 18 Monika Edgren: *Hem tar plats. Ett feministiskt perspektiv på flyttandets politik i 1970-talets sociala rapportböcker*, Sekel bokförlag 2009.
- 19 Patricia Hill Collins: *Black Feminist Thought. Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, Routledge 1990.
- 20 Eva Österberg: "Upptäckten av den oskyldiga människan. Brottsoffer som problem", *Offer för brott. Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*, Eva Bergenlöv, Marie Lindstedt, Eva Österberg (red.), Nordic Academic Press 2002a, s. 9-24, citat s. 20. Se även Eva Österberg: "Kvinnor och barn som offer. Diskurs och praxis från reformation till modernitet", *Offer för brott. Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*, 2002a s. 291-306; Marie Lindstedt Cronberg: "Från målsägare till brottsoffer. Målsäganderätten i ett historiskt perspektiv", *Offer för brott. Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*, 2002a, s. 25-56; Marie Lindstedt Cronberg: "Incest - från brott mot Gud till brott mot barn inom familjen", *Offer för brott. Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*, 2002a, s. 105-177; Eva Bergenlöv, Eva: "Våldtäkt - brott mot Gud, ordningen eller individen?" *Offer för brott. Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*, 2002a, s. 179-236.
- 21 Mardorossian 2002, s. 770-771.
- 22 Mardorossian 2002, s. 771.
- 23 Mardorossian 2002, citat s. 764.
- 24 Amy L. Chasteen: "Constructing Rape: Feminism, Change, and Women's Everyday Understandings of Sexual Assault", *Sociological Spectrum*, 2001:2, vol. 21, s. 101-139.
- 25 Elisabeth Stanko: "Women, Crime, and Fear", *Annales of the American Academy of Political and Social Science*, 1995, vol. 539, s. 46-58.
- 26 Mardorossian 2002, citat s. 764.
- 27 Monika Edgren: "Makt, sexualitet och våld. Lagen, rätten och det sociala livet genom ett våldtäktsmål i Helsingborgs kämnärsrätt", *Scandia* 1992:2, s. 227-257; Andersson 2004; Edgren 2004.
- 28 Carine Mardorossian: "Rape by Proxy in Contemporary Caribbean Women's Fiction", *Feminism, Literature and Rape Narrative*, 2010, s. 25-26; Lisa Fitzpatrick, "Signifying Rape. Problems of Representing Sexual Violence on stage", *Feminism, Literature and Rape Narrative*, 2010, s. 183-199.
- 29 Laura Mulvey: "Visual Pleasure and Narrative Cinema", *Screen*, 1975:3 vol. 16, s. 6-18.
- 30 Mardorossian 2010, s. 25-26
- 31 Mardorossian 2002, s. 743-775
- 32 Sharon Marcus: "Fighting Bodies, Fighting Words: A Theory and Politics of Rape Prevention", *Feminists Theorize the Political*, Judith Butler & Joan W. Scott (red.), Routledge 1992, s. 385-403, citat s. 391, se även Fitzpatrick 2010, 183-199.
- 33 Marcus 1992, s. 391
- 34 Joan Wallach Scott: "Experience", *Feminist Theorize the Political*, 1992, s. 22-24.
- 35 Fitzpatrick 2010, s. 185.
- 36 Chasteen 2001, s. 102-103, 109-110
- 37 Chasteen 2001, s. 102-103
- 38 Chasteen 2001, s. 131-135
- 39 Mardorossian 2010, s. 35
- 40 Zoé BrigleyThompson, & Sorcha Gunne: "Introduction. Feminism without Borders: The Potentials and Pitfalls of Re-theorizing Rape", *Feminism, Literature and*

- Rape Narrative*, 2010, s. 3, s.11.
- 41 Mardorossian 2010, s. 35.
- 42 Ruff-O´Hern 2005.
- 43 Radhika Coomaraswamy: "Sexual Violence during Wartime", *Listening to Silences: Women and War*, Helen Durham & Tracey Gurd (red.), International Humanitarian Law series, Martinus Nijhoff Publishers 2005, s. 54.
- 44 Hayli Millar: "Facilitating Women´s Voices in Truth Recovery: An Assessment of Women´s Participation and the Integration of Gender Perspectives in Truth Commissions", *Listening to Silences*, 2005, s. 171- 222, s. 192.
- 45 Inger Skjelsbaek: "Victim and Survivor: Narrated Social Identities of Women Who Experienced Rape During the War in Bosnia-Herzegovina", *Feminism & Psychology*, 2006:4, vol. 16, s. 379-392.
- 46 Zoé Waxman: "Testimony and Silence. Sexual violence and the Holocaust", *Feminism, Literature and Rape Narrative*, ed by Sorcha Gunne & Zoé Brigley Thompson, Routledge 2010, s. 117-129.
- 47 Anita Grossman: "A Question of silence: The Rape of German Women by Occupation Soldiers", *October*, spring 1995, vol. 72: Berlin 1945: War and Rape "Liberators Take Liberties", s. 42-63, citat s. 45.
- 48 Sielke 2002, s. 32-33.
- 49 Sielke 2002, s. 41-43, 50, 59-61.
- 50 Sielke 2002, s. 76-102.
- 51 Sielke 2002, s. 126-140.
- 52 Gunne 2010, s.164-180; Anaya Jahanara Kabir: "Double Violation? (Not) Talking about Sexual Violence in Contemporary South Asia", *Feminism, Literature and Rape Narrative*, 2010, s. 146-163.
- 53 Gunne 2010, s. 164-180.
- 54 Anna Ball: "Between *Awra* and Arab Literary Feminism. Sexual violence and representational crisis in Nawal El Saadawi´s *Woman at Point Zero*", *Feminism, Literature and Rape Narratives. Violence and Violation*, 2010, s. 71-84.
- 55 Cristine Sarrimo: "Professorn och kärleken – sexuella trakasserier i fiktion och verklighet", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2005: 4, s. 41-45, citat s. 45.
- 56 Mardorossian 2010, s. 27-30.
- 57 Mardorossian 2010, s. 27-30.
- 58 Nira Yuval-Davies: *Gender & Nation*, Sage 1997; Joanna De Groo: "The Dialectics of Gender: Women, Men and Political Discourses in Iran c. 1890-1930", *Gender & History*, 1993:2, vol. 5, s. 256-267.
- 59 Julie Mertus: "Women Warriors", *The Village Voice*, 1993:5, October, vol. 20, s. 32-40.
- 60 Maggie O´Kane: "Reporting on Women During Armed Conflict: A War Journalist's Perspective", *Listening to Silences: Women and War*, 2005, s. 89-93.
- 61 Gordon Stables: "Justifying Kosovo: Representations of Gendered Violence and US Military Intervention", *Critical Studies in Media Communication* 2003:1, vol. 20, s. 106.
- 62 Sharon Block: "Rape Without Women: Print Culture and the Politicization of Rape, 1765-1815", *The Journal of American History*, 2002:3, s. 849-868.
- 63 Louise Ryan: " 'Drunken Tans': Representations of Sex and Violence in the Anglo-Irish War (1919-1921)", *Feminist Review*, 2004, nr 66, 73-94.
- 64 Cynthia Cockburn: "The Continuum of Violence. A Gender Perspective on War and Peace", University of California Press 2004; Cynthia Cockburn: "Gender as driving force in militarization and war", *International Feminist Journal of Politics* 2010:2; Cynthia Enloe: *Globalization and Militarism. Feminist Make the Link*, Rowmen & Littlefield 2007; Jeff Hearn: "Men/masculinities: War/militarism – searching (for) the obvious connections?" *Making Gender, Making War. Violence, Military and Peacekeeping*, Kronsell & Svedberg (red.), Routledge 2011; Erika Svedberg & Annica Kronsell, "The Duty to Protect: Gender in the Swedish Practise of Conscriptio", *Cooperation and Conflict*, 2001:2, s. 153-176; *Making Gender, Making War. Violence, Military and Peacekeeping Practices*, Erika Svedberg & Annica Kronsell (red.), Routledge 2011; Erika Sved-

- berg: (under publicering 2011b) "Feminist Research on Violence, War and Conflict," in /utan titel/ Wijma, Barbro and Katarina Swahnberg, (red), Linköping University; Svedberg, Erika (under publicering 2011c) " Militarization and Women: Gendered Militarizations," Review essay for the ISA Compendium Project (Laura Sjöberg, red).
- 65 Helen Moffett: "'These Women, They Force Us to Rape Them': Rape as Narrative of Social Control in Post-Apartheid South Africa", *Journal of Southern African Studies* 2006:1, vol. 32, s. 129-144.
- 66 Marcus 1992; Gunne 2010, Kabir 2010.
- 67 Gill Valentine: "The Geography of Women's Fear", *Area*, 1989:4, vol. 21, s. 386.
- 68 Mary Douglas: *Risk and Blame: Essays in Cultural Theory*, Routledge 1992.
- 69 Eillen Berrington, & Helen Jones: "Reality vs Myth: Contructions of Women's Insecurity", *Feminist Media Studies*, 2002, 2:3, s. 311-312.
- 70 Rikke Andreassen: "Intersektionalitet i voldtægtsnarrativer", *Kvinder, kon og Forskning*, 2006: 2-3, s. 98-99.
- 71 Anna Bredström: "Maskulinitet och kamp om nationella arenor - reflektioner kring bilden av "invandrarkillar" i svenska media", *Maktens (o)lika förklädnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige: en festskrift till Wuokko Knocke*, Diana Mulinari, Irene Molina, Paulina de los Reyes (red.), Atlantis 2002, s. 182-206.

Nyckelord

Berättelser, sexuellt våld, våldtäkt, krig, maskulinitet, offer, förövare

Monika Edgren

Malmö högskola

Kultur och samhälle

205 06 Malmö

E-post: Monika.Edgren@mah.se